

ЈОШ ЈЕДАНПУТ ОКО ДВА СПОМЕНИКА ИЗ СТАРОГ БЕОГРАДА

На данашњем Тргу Републике, у правцу Цариградског друма, некада се налазила чувена Виртембергова капија (Württembergischer Thor). Име је добила по принцу Александру од Виртемберга који је био заповедник Београда и гувернер Србије од 1720. до 1733.¹ Познатија је под именом Стамбол-капија (Istanbul kapusu) како су је назвали касније Турци према Цариградском друму који је кроз њу пролазио. Саградили су је Аустријанци у периоду између 1723. и 1739. године,² када су приступили поновном утврђивању Београда по чувеном Вобановом плану, према коме су подигнуте нове утврђене капије и бастиони, док су нека стара утврђења порушена.³

Стамбол-капија је срушена на заповест кнеза Михаила у пролеће 1866. године. Рушење је почело половином априла а довршено је 19. маја исте године.⁴ Београдске новине „Световид“ донеле су 30. априла 1866. године вест да је барутним минама оборен главни део капије, велики свод, и да је том приликом несрећним случајем, од залуталог комада цигле, погинуо један пролазник.

Вест о рушењу Стамбол-капије донео је и „Босански Вјесник“ 7. априла 1866. године, у омањем чланку без наслова, у коме се између осталог каже: „Колико је згодно за саобраштај околних улица, што се то зданије поруши, толико се мора жалити, што ће га нестати са лица земље, јер свакако беше оно сведок, да нерекнем монументат, прошлости, који је у гледаоцу мисли и сећања на исторично важно време будио“.

Рушење Стамбол-капије уследило је неколико година после заседања конференције великих сила у месту Канлица, која је 1862. решавала српско-турски спор.

На основу њених одредаба, предвиђено је, између осталог, рушење неких утврђења у Београду.⁵

Тако је пре више од сто година неповратно нестао још један значајан споменик старог Београда, који је био неми сведок многих ратних окршаја и историјских збивања.

„Стамбол-капија би и данас била украс Београда“, истиче Драг. М. Јовановић, „а могла би се прилагодити саобраћајним захтевима данашњице. Нажалост, она је срушена 1866. године, а већ непуних десет година после тога заборавило се и место на коме је била“.⁶

Слика и описи Стамбол-капије доста су ретки. Мада су целе 1866. године, управо када је ова капија рушена, излазиле у Београду прве илустроване новине, „са пуно успешних дрвореза“, у њима нема слике Стамбол-капије или пак њеног рушења.⁸ Изгледа да тада њену слику нико није много желео, јер је у сећањима многих остала као злогласна капија.

Најдетаљнији опис Стамбол-капије дао је Милан Ђ. Милићевић.⁹ Сликари Анастас Јовановић и Стеван Тодоровић,¹⁰ оставили су спољни изглед Стамбол-капије, а песник и сликар Ђура Јакшић приказује њен унутрашњи изглед с полукружним сводовима.¹¹

Међу цртежима и плановима које је брижљиво на основу аутентичних података израдио „по нарочитој заповести војводе Карла Лотриншког“,¹² сликар и картограф Ф. Н. де Спар, налази се и цртеж Стамбол-капије. Дајући оцену Спаровог атласа, који се чува у Ратном архиву у Бечу, Виловски за цртеж Стамбол-капије каже: „На сликама из Спаровог албума, ова капија пада у очи са својим димензијама и са свога положаја“.¹³

На домаку Стамбол-капије, јуришајући с устаницима на њене зидине у знаменитој битци за ослобођење Београда 1806. године, Васа Чарапић је био тешко рањен при самом прелазу преко шанца. Од задобијених рана убрзо је умро у Карађорђевој шатору на Ташмајдану, где су га на носилима од пушака пренели војници. Акварел сликара Анастаса Јовановића приказује погибију Васа Чарапића код Стамбол-капије.¹⁴

Место и положај Стамбол-капије дуго су остали непознати. Наш познати сексолог, професор Александар Ђ. Костић, који се, иначе, бави историјом Београда, имао је ретку прилику да сасвим неочекивано види и снимити темеље Стамбол-капије. Када се пре неких четрдесет година, каже професор Костић, дизала дрвена коцка на терену између споменика кнезу Михаилу и зграде данашњег Дома штампе, указали су се темељи Стамбол-капије. Фотоснимак, који ми је љубазно уступио професор Костић, на чему му се и овом приликом топло захваљујем, направљен је с другог спрата Народног позоришта. Снимак јасно показује да се Стамбол-капија налазила већим делом испред споменика кнезу Михаилу, а својим мањим делом приближавала се осовини данашње улице Васа Чарапића. (Сл. 1.)

Поред овога открића, такође сасвим неочекивано, почетком јуна 1949. године, када се поправљала калдрма на Тргу Републике, били су делимично откривени темељи Стамбол-капије, који су, како нам саопштава у свом раду арх. Драг. М. Јовановић, одмах геодетски снимљени, а подаци о њеном тачном положају и месту унети су у катастарски план Београда.¹⁵

Поред поменутог Стамбол-капије на коју се улазило у београдску варош, у Горњем граду некадашње Београдске тврђаве, под истим именом постоје још две капије које су се сачувале до данас. Запажену и значајну студију о капијама Београдске тврђаве (богато илустрована фотосима, ситуационим плановима, изгледима, пресецима, цртежима и детаљима) са кратким освртом и на капије београдског града, недавно је објавила арх. Мила Вуловић. Ту се помиње и Виртембергова капија.¹⁶ Обе капије помињу се и као Цариградска и Константинопољска. На скицама које су у новије време израђене с циљем да се реконструише план Београдске тврђаве од доба Римљана до данас, Стамбол-капија Београдске тврђаве означена је као Стамбол-

-капија II или „унутрашња”. Крајем XVII века она се зове и Нова капија. Ова капија се сматра главном капијом Београдске тврђаве.¹⁷

Недалеко од унутрашње Стамбол-капије у правцу Цариградског друма налази се спољња Стамбол-капија или Стамбол-капија I.¹⁸

Када су Турци после битке код Гроцке 1739. године, по трећи пут заузели Београд под командом великог везира, Ивас Хаџи Мехмед-паше,¹⁹ приступили су поправци тврђаве, увођењу посаде и обнављању утврђене линије око вароши.

Пад Београда у турске руке и његова обнова за време султана Махмуда I, обележени су двома натписним плочама од белог мермера. Ове две плоче, које представљају изванредне примерке турске калиграфије, некада су красиле Стамбол-капију.

Мермерне плоче припадале су Стамбол-капији од 1744. до 1789. године, тј. до поновног пада Београда у аустријске руке. Када је генерал Лаудон поново освојио Београд од Турака присвојио их је као ратне трофеје.

Наш познати архивски истраживач, Алекса Ивић, прикупљајући по бечким архивима грађу о старим београдским гробовима, указао је да се у малом месту Хадерсдорфу крај Беча, поред Лаудоновог гроба, налазе и неки споменици донети из Београда.²⁰ Посмртни остаци Лаудона, који је умро у Чешкој, пренети су на његово добро у Хадерсдорф. Лаудонов гроб је у облику уздигнутог саркофага поред кога се налази статуа ратника. (Сл. 2)

Пре Алексе Ивића, археолог и путописац Феликс Филип Каниц, један од првих покретача комплексног проучавања Балкана, пише у вези са Стамбол-капијом: „Када је Лаудон ушао у Београд и видео хвалисави споменик на Стамбол-капији, наредио је да се та циновска плоча на којој су били „туграх” и име султана Мехмеда II (sic!) пренесе у његов парк у Хадерсдорф.”²¹

Недалеко од Лаудоновог гроба, стазом кроз шуму, на удаљености од пола километра, стиже се до једног необичног и несвакидашњег споменика, који је послужио да увелича славу Лаудоновог тријумфалног повратка у Беч, после победе над Турцима и освајања Београда 1789. године.

Овај историјски споменик, сачињен од ратних трофеја, састоји се, између осталог,

од једне централне плоче са тугром султана Махмуда I и две бочне мермерне плоче с натписом на немачком језику које дају податке о пореклу саставних делова споменика и превод турског текста. На споменику се налази још једна мермерна плоча с турским натписом, као и један турски надгробни споменик. У склопу овог споменика изнад централне плоче налази

ника који је објављен у раду Бранке Скакић.²² На овом месту, потребно је рећи да је Ivan Bach крајем 1954. године, за картотеку Савезног института за заштиту споменика културе, дао у виду елабората детаљан опис стања споменика, приложио пет фотоса и један цртеж који даје тачан увид у све саставне делове споменика. У елаборату се каже, да је Аустријски са-

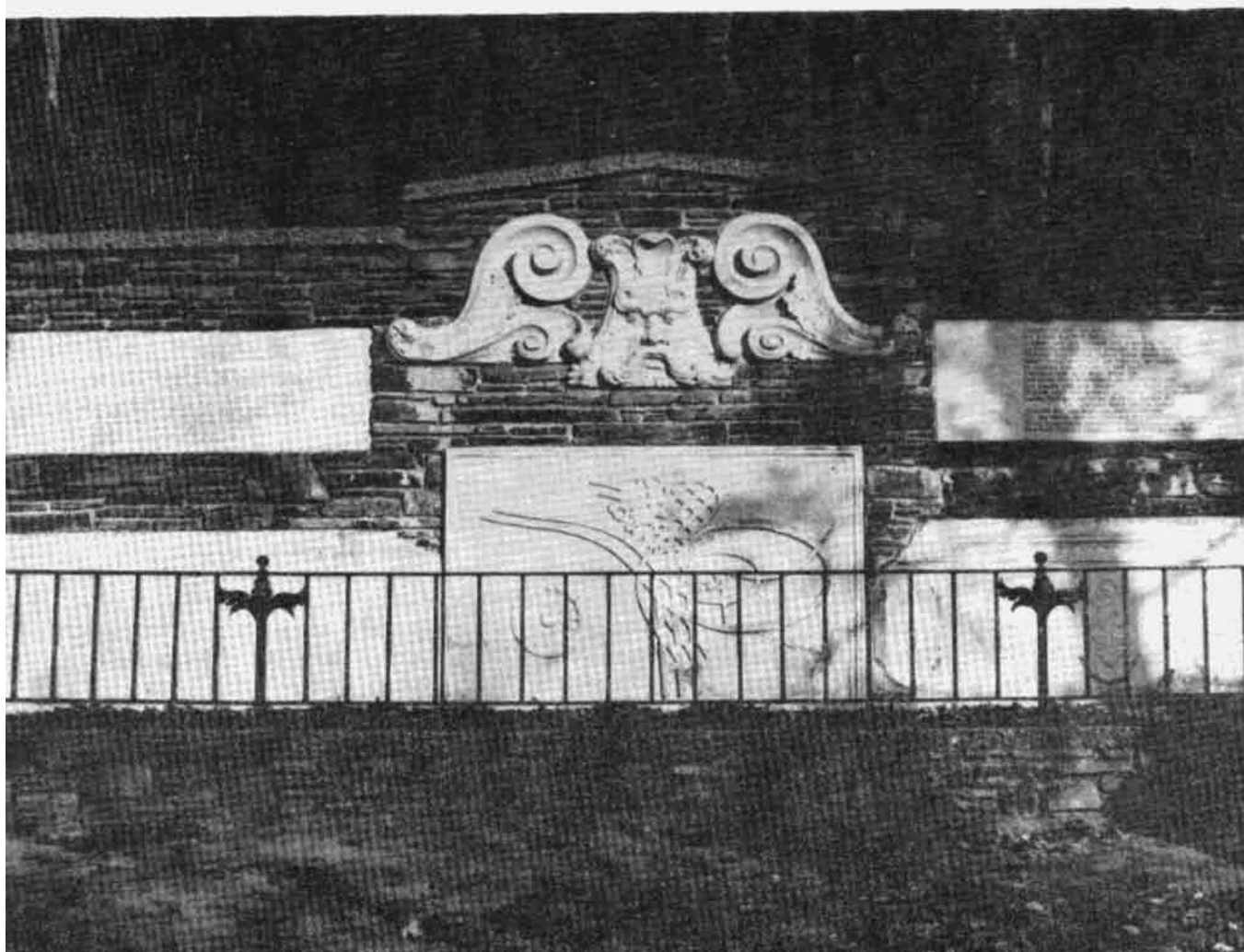
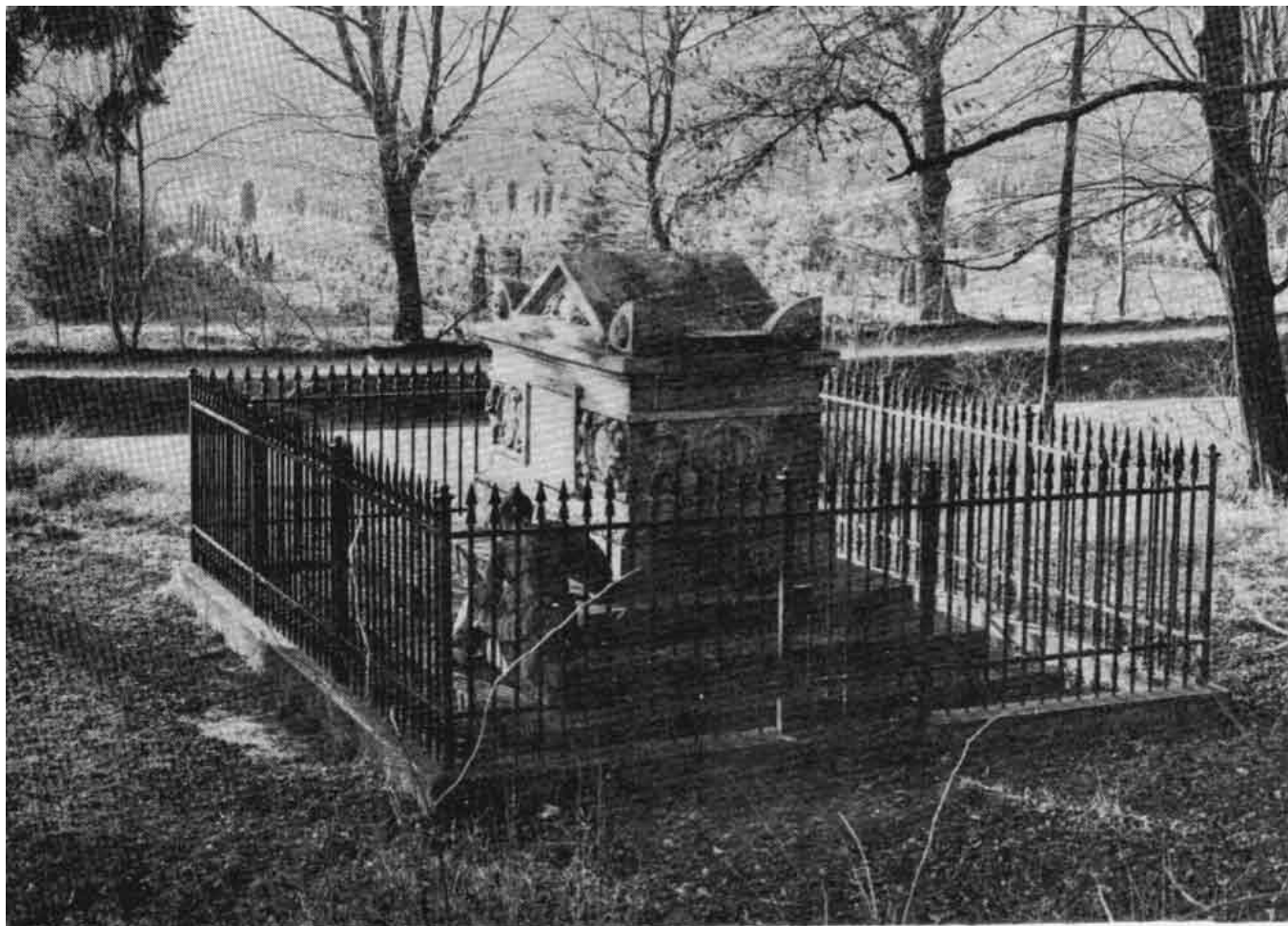
Сл. 1 — Темељи Стамбол-капије у Београду (из збирке професора Александра Ђ. Костића)

Planche 1 — Les fondements de la porte de Sтамбол à Belgrade (la photographie de la collection du professeur Aleksandar Ђ. Kostić).

се маскерон између две волуте с листом. (Сл. 3.)

Садашње стање Лаудоновог споменика победе, показује да је недавно рестауриран. Ово смо утврдили на основу упоређења фотоснимка начињених у јануару 1973. године са снимком тоталног изгледа споме-

взни институт за заштиту споменика културе — Bundesdenkmalamt — године 1951, предузео извесне мере ради рестаурирања споменика, који се већ дуже времена налази у запуштеном стању. Сматрамо да није сувишно приметити, да се за рестаурирање овог споменика, који је доживео

судбину да буде однесен као ратни плен након Лаудонове победе над Турцима, Аустријски савезни институт обратио турској амбасади у Бечу за материјалну помоћ.

Натпис на Стамбол-капији код нас је први превео Мехмед Р. Делић и објавио

Поред Делићевог прозног превода, постоје и два стихована на немачком језику. Један од њих је уклесан на Лаудоновом споменику победе у Хадерсдорфу, а други је објавио Феликс Каниц.²⁵

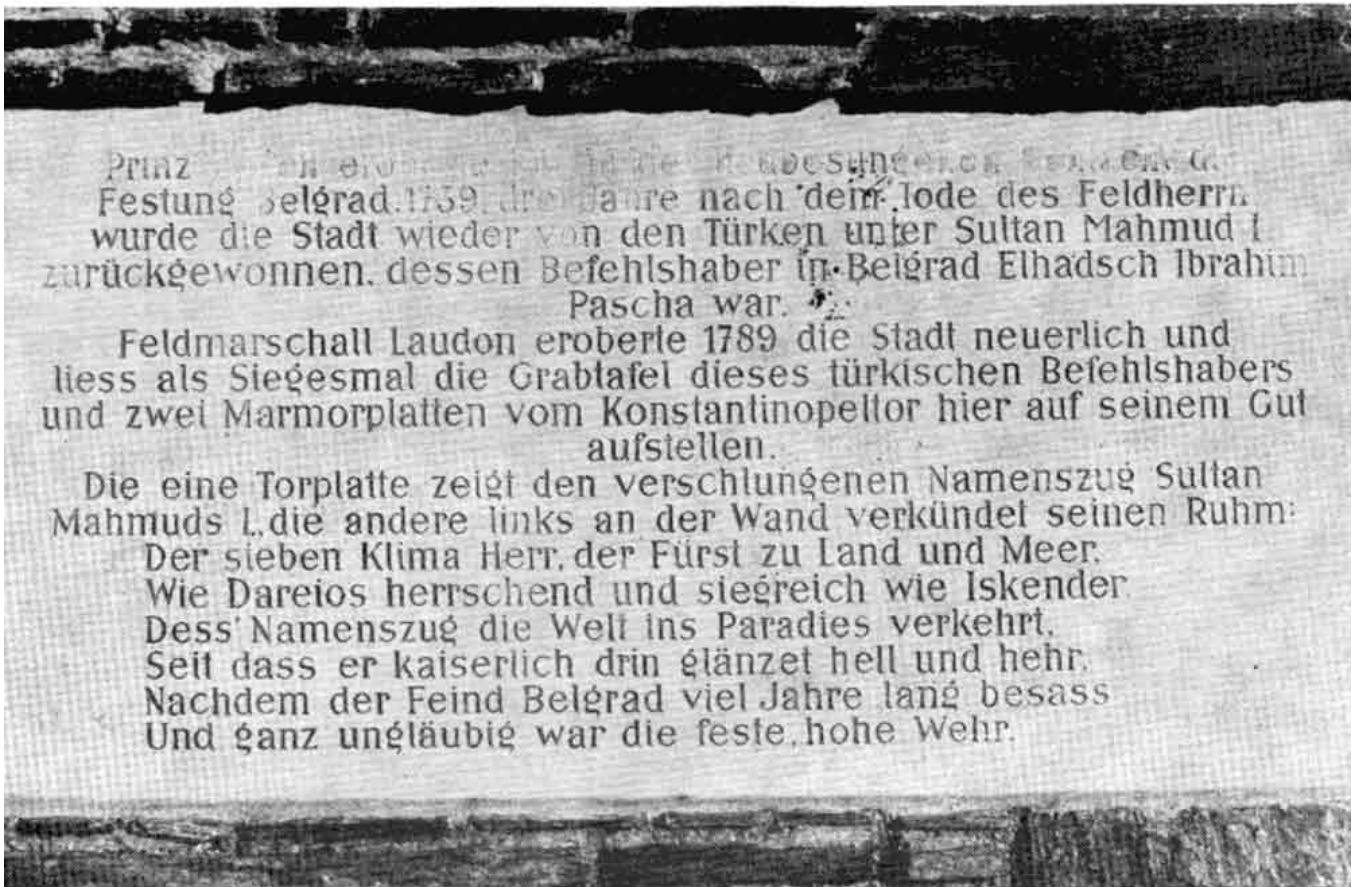
У натпису на мермерној плочи на не-

Сл. 2 — Лаудонов надгробни споменик у Хадерсдорфу близу Беча (снимак из 1973).
(Стр. 232, горе)

Planche 2 — Vue générale de mausolée du général Laudon à Hadersdorf près de Vienne
(la photographie de l'année 1973).

Сл. 3 — Лаудонов споменик победе у Хадерсдорфу (снимак из 1973). (Стр. 232, доле)

Planche 3 — Le monument de la victoire de Laudon à Hadersdorf (la photographie de l'année 1973).

Сл. 4 — Натписна плоча на немачком језику у саставу Лаудоновог споменика победе у Хадерсдорфу (снимак из 1973).

Planche 4 — L'inscription de la plaque en allemand sur le monument de la victoire du général Laudon à Hadersdorf (la photographie de l'année 1973).

1939. године у чланку „Битка код Гроцке...“²³

У чланку су објављени и фотоси натписних плоча. Делићев превод наводи и Драг. М. Јовановић у свом раду „Стамбол-капија у Београду“.²⁴

мачком језику погрешно стоји да се надгробни споменик који је Лаудон донео из Београда као ратни трофеј односи на команданта Београда из 1739. године, Хаџи Ибрахим-пашу. Међутим, из натписа из турском језику јасно се види (натпис је

Сл. 5 — Надгробни споменик Хаџи Ибрахим-паше Елчија у Хадерсдорфу (снимак из 1973).

Planche 5 — La pierre tombale avec épitaphe de Hadji Ibrahim Pacha Eltchi à Hadersdorf (la photographie de l'année 1973).

беспрекорно читак и прилично очуван) да тај паша не може бити савременик султана Махмуда I који је владао од 1730. до 1754. године. Наиме, није реч о команданту турске војске у битци код Гроцке и великом везиру Иваз Хаџи Мехмед-паши,²⁶ већ о Портином посланику на бечком двору и београдском мухафизу, Хаџи Ибрахим-паши Елчију. Овај паша је умро 1708. године, (за време владавине султана Ахмеда III) како је и уклесано на надгробној плочи. До ове грешке могло је доћи, између осталог, и због тога што обојица паша имају у имену Хаџи, јер су и један и други били хаџије.

После Карловачког мира, Порта је образовала посланство коме је стављено у дужност да са богатим даровима поздраве аустријског цара у име султана. Ова дужност поверена је тадашњем поморском официру Ибрахим-паши. Због ове посланичке мисије Ибрахим-паша добија когномен Елчи — што на турском значи посланик, изасланик — и редовно се после ове мисије помиње са овом титулом.²⁷

У нашој литератури у три маха било је речи о надгробном споменику Хаџи Ибрахим-паше Елчију.²⁸ Међутим, колико ми је познато, до данас није указано на грешку у натпису на немачком језику на Лаудоновом споменику победе у Хадерсдорфу. Тај натпис дословно гласи:

»Prinz Eugen eroberte 1717 in der liedbesungenen Schlacht die Festung Belgrad. 1739, drei Jahre gach dem Tode des Feldherrn wurde die Stadt wieder von den Türken unter Sultan Mahmud I. zurückgewonnen, dessen Befehlshaber in Belgrad Elhadsch Pascha war. Feldmarschall Laudon eroberte 1789 die Stadt neulich und liess als Siegesmal die Grabtafel dieses türkischen Befehlshabers und zwei Marmorplatten vom Konstantinopeltor hier auf seinem Gut aufstellen.« (Сл. 4.)

Као што смо већ истакли, реч је о једној крупној заблуди. Сачувани подаци о животном путу овог турског државника и дипломате, Хаџи Ибрахим-паше, убедљиво доказују да он ни у ком случају није могао бити војни заповедник Београда за време Махмуда I. Наиме, он је ту дужност обављао за време владавине султана Ахмеда III.

Хаџи Ибрахим-паша Елчи родом је из Еубеје (Агрибоз). Васпитавао се код везира Кара Ибрахим-паше и постао благајник. У два маха био је хапшен, а након помиловања отишао је у пензију. Касније је ступио у морнарицу. Године 1699 — приликом закључивања Карловачког мира — због својих изванредних способности именован је за Портиног посланика за Аустрију. Касније је постављен на положај намесника румелијског ејалета. По потреби службе, са положаја софијског беглербеге Ибрахим-паша именован је 1115. године по муслиманској ери (1703/4) за намесника босанског пашалука.²⁹ За време свог краткотрајног везирства подигао је у Травнику неколико задужбина. За њихово издржавање завештао је својом вакуфнамом неколико објеката.³⁰ После везирства у Босни, Ибрахим-паша именован је за румелијског

валију. Пред крај живота постављен је за београдског мухафиза и на тој дужности је умро 1708. године.³¹ Сахрањен је у предворју џамије султана Сулејмана у Београду, где је био сахрањен и велики везир, Дамад Али-паша.³² С обзиром да је турбе Дамад Али-паше сачувано до наших дана, може се са доста сигурности сматрати да је реч о предворју џамије Сулејманије која се налазила у Горњем граду.³³

Ибрахим-паша Елчи, као босански везир и ктитор задужбина у Травнику, и као београдски мухафиз, био је предмет научног интересовања. Натпис на његовој надгробној плочи објавио је Мехмед Делић у Београдским општинским новинама 1937. године. Ово издање натписа пренео је Алија Бејтић, који га је саопштио у свом раду „Елчи Хаџи Ибрахим-пашин вакуф у Травнику”.³⁴

Алија Бејтић је превео Ибрахим-пашину вакуфнаму (задужбинска повеља) и натписе на увакуфљеним објектима. Он је сасвим поуздано утврдио да је ктитор умро пре 10. листопада 1708. године, јер се

тог дана сазнало на Порти нешто о његовој смрти.³⁵

У новије време, међутим, наш познати стручњак за исламску епиграфику Мехмед Мујезиновић, у свом раду „Турски натписи у Травнику и његовој околини” тврди да је Ибрахим-паша Елчи умро управо на дан 10. октобра 1708 године, а мало скептично у завршној реченици каже: „Нишани са његова гроба, наводно, налазе се данас у парку неког дворца у Хадесдорфу код Беча”.³⁶ Међутим, Бејтићево датирање Ибрахим-пашине смрти, по нашем мишљењу, требало би прихватити, јер се заснива на сасвим поузданом истраживачком извору.

Свака сумња у вези са судбином надгробног споменика потпуно је неумесна. Он је, као што смо саопштили, пренет из Београда у околину Беча, у Хадерсдорф, неких осамдесет година после Хаџи Ибрахимове смрти, а тамо се и данас налази. (Сл. 5.) Овај турски надгробни споменик израђен је од прворазредног белог мермера. На њему је вешта рука исклесала

Сл. 6 — Натписна плоча на турском језику на некадашњој Стамбол-капији у Београду (снимак из 1973)

Planche 6 — L'inscription en turc sur la plaque de la porte de Stambol à Belgrade (la photographie de l'année 1973).

песничку врсту, тако да се помоћу стихова казивао и датум неке борбе, потписивање мировног уговора, рођења или смрти неке познатије личности и слично. У турској класичној књижевности овом врстом поезије прославио се Сурури (Sürurî), песник из XVIII века.

Бројчана вредност слова два хроностиха на некадашњој Стамбол-капији односи се на датум поновног турског освајања Београда и на датум поправке тврђаве. Прва мисра (прва половина бейта) означава 1152. годину муслиманске ере, што одговара 1739. години. Друга мисра даје 1157. годину по муслиманској ери, што одговара 1744. години. На решење указује осми, односно петнаести дистих хроностиха:

Први стих је датум освојења тврђаве
Други стих нам каже датум њене обнове

У седмом дистиху натписа на Стамбол-капији, тачније на почетку друге мисре помиње се Нејли (Neylî). То је псеудоним аутора хроностиха испеваног у форми газела. Ова моноримична песничка форма, омиљена у турској класичној књижевности, најчешће је у једном од завршних стихова пружала и име аутора.

Нејли је песничко име Мирза-заде Ахмеда. Рођен је у Истанбулу 1084. по муслиманској ери. Отац му је био тамошњи кадија, Мирза Мехмед-ефендија. После завршеног школовања био је мудерис и мола. У два маха налазио се на положају казаскера у Румелији. Умро је 1748. године и сахрањен је у Ускудару (Истанбул). Нејлијева дела нису објављена и до данас нису била предмет опсежнијег истраживања. Оно што је речено о Нејлију у стандардним историјама турске књижев-

Натпис на Стамбол-капији

1. (1) *Şehriyâr-i heft(i) kişver pâdişâh-i bahr ü ber
Dâver-i Dârâ-medâr hâkan-i İskender-zafer*
2. (3) *Yümn-i tuğrası nişân verir hümadan cân gibi
Olalı nâm-i hümayûnu içinde cilveger*
3. (7) *Kim Beligrâd'ı alub düşmen nice eyyâm u sâl
Kâfire oldu esîr ol hisn-i pâk u mu'teber*
4. (9) *Hamdü li 'llâh dest-i a'dâdan anı etdi halâs
Himmet-i şâh-i cihân sultân-i Mahmûdü 'l-eser*
5. (10) *Kals'asın hem ba'd-ezîn ta'mîr ü tezyîn eyledi
Oldu revnakla metânetde dahi efzûn(i)-ter*
6. (11) *Gerçi kim sâ'ir kapularla kapu yoldaşidir
Oldu İstanbul kapusu cümleden mergûb(i)-ter*
7. (14) *Fethine ta'mîrine târih ile me'mûr olub
Neylî-i kemter de bu hizmetle oldu behre-ver*
8. (15) *Mısrâ'-i evvel olub târih-i fethi kal'anın
Mısrâ'i sâni verir târih-i ta'mîrin haber*
9. (16) *Feth edüb bu kal'ayı yümn ile sultânü 'l-ümem
Kıldı ma'mûr anı sultân-i Mahmûdü 's-siyer*

Ове године које даје хроностих (1152. и 1157. по муслиманској ери), неупадљиво су уклесане и цифрама при дну натписне плоче. (Сл. 6.)

ности, своди се на то да је био веома цењен као образован човек и талентован песник. Осим дивана — збирке песама — оставио је још шест необјављених дела.⁴²

Два хроностиха у натпису говоре да је био веома вичан овој, да тако кажемо, техничкој поезији.

Нејлијева песма о паду Београда у турске руке, испевана је у свечаном тону и панегиричном духу турске класичне поезије, која је одржавала укус и потребе владајуће класе.

Натпис на мермерној плочи није потпун. Наиме, то није цела Нејлијева песма коју је испевао у славу освојења Београда, већ скраћена верзија. У рукопису Нејлијевог дивана ова песма има шеснаест дистиха, а у натпису на Стамбол-капији изостављени су: други, четврти, пети, шести, осми, дванаести и тринаести дистих, укупно седам, који — сем дванаестог — глорификују врлине султана Махмуда I и као владара и као ратника.

поменуте песме, и у свим рукописима који су нам били доступни, не налази се под истим насловом. Тако, на пример, у рукопису који се налази у библиотеци „Хамидије“, такође у Истанбулу, (No. 1123, лист 61^{a-b}) ова песма носи кратак наслов: »Feth-i târih-i Beligrad«. (Хроностих о освојењу Београда).

Дужи наслов песме, у римованој прози, у коме се реч »Beligrad« римује са речима »cihâd« и bünyâd«, типичан је за неприродан и китњаст стил турске класичне књижевности.

У наслову песме, у виду апозиције имамо израз »darü l'-cihâd«, један од доста честих атрибута Београда. Поред овога, ту је и израз »zafer-bünyâd«, веома сличан изразима »sengîn-bünyâd« и »gasîn el-bünyâd« (здање од камена, чврсто здање),

Изостављени дистиси:

- 2.) *Ol şehinşâh-i felek-mesned ki reşk eyler müdâm
Âsumânda kevkeb-i ikbâlîna şems ü kamer*
- 4.) *Şekli bir Ankâ-i Kâf-i ma'deletdir kim eder
Beyzasiyle beyzatü 'l-İslâmi def'-i ûr u şer*
- 5.) *Zülfikâr-i Hayder-i kerrâr(ı)dır şimşiri kim
Seyf-i kişver-giri şâh-i 'âleme telmîh eder*
- 6.) *Dâ'im olsun devlet ü sıhhatle sultân-i enâm
Dide-i ikbâlî bir dem görmesün rûy-i keder*
- 8.) *Gelmez idi 'akla tahlîsi o zîbâ ma'kalın
Ehl-i İslâma 'aceb dâg-i dil idi ser-te-ser*
- 12.) *İntisâb etmiş o zirâ pâyitaht-i câhına
Ann için oldu pes bu resmile pür zîb ü fer*
- 13.) *Eyleye Bârî o şâh-i 'asrı mansûru 'l-livâ
Kehrediüb a'dâsını dâ'im ede zîr ü zeber*

До овог закључка, дошли смо после срањивања манускрипта Нејлијевог дивана који се налази у библиотеци Сулејманији у Истанбулу (№ 473. лист 60^b). Поменута Нејлијева песма у овом манускрипту има наслов: »Nazm-i dil-ârâ târih-i feth-i darü 'l-cihâd-i Beligrad-i zafer-bünyâd« (Стихови који срце плене, хроностих о победи на попришту рата за веру — Београду — темељу победе).

У неким рукописима Нејлијевог дивана (у Истанбулу их има преко десет) нема

који се такође често срећу уз име Београд у турским изворима.⁴³ Израз »zafer-bünyâd« (темељ победе), који не спада у уобичајене атрибуте Београда, поред тога што је овде употребљен ради риме, истодобно изражава расположење Турака у конкретном историјском моменту.

Хроностих је испеван класичном арапском квантитативном метриком, тзв. арузом. Песник је користио метар ремел чија схема у овом случају гласи: Fâilâtun /Fâilâtun /Fâilun //, што би у грчкој метрици одговарало стопи од једног трохеја и једног спондеја. Овај метар се доста често

НАПОМЕНЕ

- ¹ Тодор Стефановић Виловски, *Београд од 1717—1739. године*, Београд 1906, 11.
- ² Исто, 8.
- ³ Др Марија Илић-Агапова, *Илустрована историја Београда*, Београд 1933, 163.
- ⁴ *Стари Београд. Из путописа и мемоара*. Изабрао и средιο Ђуро Гавела, Београд 1951, 255.
- ⁵ Светислав Шумаревић, *Рушење Стамбол-капије*, Политика 17. 7. 1966.
- ⁶ Рајко Веселиновић, *Грађа за историју Београда од 1806—1867. I*, Београд 1965, 11.
- ⁷ Драгољуб М. Јовановић, *Трг Републике као историјски оквир Стамбол-капије*, Годишњак Музеја града Београда, књ. II, 1955, 481.
- ⁸ Светислав Шумаревић, исто.
- ⁹ *Стари Београд. Из путописа и мемоара*, 254.
- ¹⁰ Светислав Шумаревић, исто. „Стеван Тодоровић је сам израдио копију са свог оригинала“.
- ¹¹ Др Павле Васић, *Барок у Београду 1718—1739*, Ослобођење градова у Србији од Турака 1862—1867, Београд 1970, 619. и слика 26. у прилозима рада.
- Како су слике и цртежи Стамбол-капије доста ретки, није наодмет подсетити се и два рељефа нашег познатог вајара Ђорђа Јовановића, који се и данас могу видети на фасади зграде у улици Доситеја Обрадовића бр. 1 у Београду. Један рељеф приказује Стамбол-капију и кулу поред ње, а други само Стамбол-капију. Рељеф је израђен, како пише Војин Пуљевић: „по старим литографијама“. (Војин Пуљевић, Сећања старог новинара, Београд 1971, 26.)
- ¹² Тодор Стефановић Виловски н. д. 20.
- ¹³ Исто 11.
- ¹⁴ Зора Симић-Миловановић, *Београд кроз музејски материјал*, Годишњак музеја града Београда, књ. I, 1954, 23.
- ¹⁵ Арх. Драг. М. Јовановић, *Стамбол-капија у Београду*, Старијар, књ. III—IV, 1952/53, 191.
- ¹⁶ Мила Вуловић, *Капије Београдске тврђаве*, Годишњак града Београда, књ. XIX, 1972, 157—213.
- ¹⁷ Исто, 166 и 161.
- ¹⁸ Исто, 161 и 167.
- ¹⁹ *Islâm Ansiklopedisi*, Istanbul 1957, VII, 162, s. v. Mahmud I.
- ²⁰ Др Марија Илић-Агапова, н. д. 194.
- ²¹ *Београд у деветнаестом веку. Из дела страних писаца*, Београд 1967, 209.
- ²² Бранка Скакић-Симатовић, *Служба евиденције и документације споменика културе*, Зборник заштите споменика културе, књ. XX—XXI, 1970/71, 35.
- ²³ Београдске општинске новине, 1939, бр. 11, 721—722.
- ²⁴ Арх. Драг. М. Јовановић, н. д. 193—194.
- ²⁵ Felix Kanitz, *Das Königreich Serbien, I*, Leipzig 1904, 18—20.
- ²⁶ Иваз-заде Хаџи Мехмед-паша, именован је за великог везира 22. марта 1739. године и на том положају остаје до 23. јуна 1740. Дошао је на место смењеног везира Јеген Мехмед-паше. (Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Istanbul 1958, 276.)
- ²⁷ Алија Бејтић, *Елчи Хаџи Ибрахим-пашини вакуф у Травнику*, Ел-Хидаје, год V, 1942, 173—174.
- ²⁸ Мехмед Р. Делић, *Битка код Гроцке после које су Турци по трећи пут заузели Београд*, Београдске општинске новине, 1939, 722; Алија Бејтић, н. д. Мехмед Мујезиновић, *Турски натписи у Травнику и његовој околини*. Прилози за оријенталну филологију, књ. XIV—XV, 1964/65, 166; и елаборат Ivana Vacha, који се налази у Републичком заводу за заштиту споменика културе.
- ²⁹ Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, Istanbul 1308. J, 115; и Алија Бејтић, н. д. 170—177.
- ³⁰ Алија Бејтић, н. д. 177; и даље.
- ³¹ Mehmed Süreyya, н. д. 116.
- ³² J. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches IV*, Pesth 1836, 146—147.
- ³³ Дивна Ђурић-Замоло, *Јавни објекти турске архитектуре у Београду*, Ослобођење градова у Србији од Турака 1862—1867, Београд 1970, 583.
- ³⁴ Алија Бејтић, н. д. 176.
- ³⁵ Исто.
- ³⁶ Мехмед Мујезиновић, н. д. 166.
- ³⁷ *Стари Београд. Из путописа и мемоара*, Београд 1951, 254.
- ³⁸ Тихомир Ђорђевић, *Србија пре сто година*, Београд 1946, 191.
- ³⁹ Мила Вуловић, н. д. 166.
- ⁴⁰ Крајем XVII века тугру понекад краси стилизован цвет или лист. За време владавине султана Ахмеда III, периода који је познат под именом „Доба лала“ (Lâle devri), биљни орнаменти се све чешће налазе у тугри. (Midhat Sertoğlu, н. д. 333.)
- ⁴¹ Слова у загради указују да метар наше песме захтева тако читање, иначе, стих се не би могао правилно скандирати. Бројеви ван заграде означавају редослед дистиха у натпису на Стамбол-капији, а бројеви у загради означавају редослед дистиха у целој Нејлијевој песми.
- ⁴² *Tezkere-i Salim*, Istanbul 1315, 689—691; J. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches IV*, Pesth 1836, 444; Mehmed Süreyya, н. д. 250; Sadettin Nüzhet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 1.

1931, 498; Adbulbaki Gölpinarli, *Divan Siiri XVIII Yüzyıl Istanbul* 1955, 13.

⁴³ *İslâm Ansiklopedisi*, Istanbul 1961, II 483, s. v. Belgrad.

⁴⁴ Према старим географима северна земљина хемисфера подељена је на седам поднебља или зона.

⁴⁵ У Делићевом преводу израз »Dârâ-medâr«, нетачно је преведен са „кућа векова”.

⁴⁶ Hüma (Gypaetus barbatus), највећа птица грабљивица, живи у пределима вечитог снега и храни се само костима угинулих животиња. Према једном старом предању, онај преко чије главе пређе њена сенка неочекивано ће постати владар.

⁴⁷ Анка је име чудотворне птице; према исламској митологији живи на планинском венцу Каф. Њен изглед је народна машта различито уобличавала. Слична је фениксу.

⁴⁸ Каф — у исламској космогонији — име планинског венца који окружава земљу. Према предању, на њему живе надземаљска бића.

⁴⁹ Зулфикар — име чувене сабље коју је, према исламској традицији, запленио Мухамед у битци код Бедра. После Мухамедове смрти сабља је припала четвртом халифи, Алији. Ова сабља је омиљен мотив у исламској декоративној уметности и представљена је као сабља са два сечива.

⁵⁰ Хајдер — основно значење речи је „лав”, надимак који је добио Мухамедов зет Алија, четврти халифа, узор витештва и племенитости код муслимана, а посебно код Персијанаца.

⁵¹ Игра речи са именом султана. Лично име „Махмуд” значи „хваљен”, „слављен”.

⁵² Исто као у ноти бр. 51.

QUELQUES NOUVELLES DONNEE SUR LES DEUX MONUMENTS DE VIEUX BELGRADE

Ljubinka Rajković

Dans son travail l'auteur s'occupe de deux monuments turcs ou plus exactement de deux inscriptions sur les monuments de la vieille ville de Belgrade qui sont devenu de 1789 la partie constituante du monument érigé à Laudon à la memoir de sa victoire. Les monuments sont intéressants aussi bien par leurs inscriptions sculptées que par leur sort ultérieur. Dans ce travail l'auteur a essayé d'exposer la mise au point de certaines nouvelles données, pour mettre au clair quelques malentendus se rapportant à ceux monuments qui ont été déjà jusqu'à présent l'objet des recherches scientifiques.

Tout d'abord l'auteur a mis en doute une erreur historique concernant la pierre tombale de Hadji Ibrahim Pasha Eltchi (qui avait été le gouverneur de la forteresse de Belgrade et ambassadeur de la Sublime Porte auprès de la cour impériale de Vienne), qui était mort à Belgrade en 1708, pendant le règne du sultan Ahmed III.

Malgré que l'on a déjà parlé dans la littérature sur ce monument on a pourtant omis de rectifier l'erreur, que Ibrahim Pacha n'aurait pas pu occuper le poste de commandant de l'armée turque pendant le règne du sultan Mahmoud I, comme c'est sculpté en allemand sur le monument de victoire de Laudon à Hadersdorf près de Vienne, parce que Ibrahim Pacha avait été mort déjà en 1708.

En outre l'auteur a communiqué dans son travail se basant sur les manuscrits non publiés le texte et la traduction du poème entier que le poète classique turc *Neyli* a composé à la gloire du sultan Mahmoud I qui a occupé Belgrade après la bataille de Grozka en 1739.

La version abrégée de ce poème a été sculptée sur la plaque de la porte de Stambol à Belgrade. Le général Laudon a fait transférer cette plaque avec la pierre tombale de Ibrahim Pacha comme trophée de guerre sur son domaine à Hadersdorf près de Vienne, où ils se trouvent toujours à présent.

